

Abant Sosyal Bilimler Dergisi

Journal of Abant Social Sciences

2023, 23(2): 1129-1145, doi: 10.11616/asbi.1268287

Sosyal Dışlanma ve Sığınmacılar

Social Exclusion and Asylum Seekers

Selda GEYİK YILDIRIM¹

Geliş Tarihi (Received): 20.03.2023

Kabul Tarihi (Accepted): 01.06.2023

Yayın Tarihi (Published): 31.07.2023

Öz: Bu çalışma sığınmacılar özelinde yaşanan sorunsal alanlardan hareketle sosyal dışlanmanın örtülü sonuçlarını incelemektedir. Nitel yöntem ve doküman incelemesi aracılığıyla ilgili konuda yapılan bilimsel çalışmalardan elde edilen veriler betimsel içerik analiziyle çözümlenmiştir. Çalışmalar yöntem, amaçlar, örneklem, veri toplama teknikleri, veri analizleri ve bulgular açısından değerlendirilerek tablolarla sunulmuştur. Sosyal dışlanmanın sığınmacılar özelinde nasıl karşılık bulduğu, dışlanmanın hangi alanlarda yoğunlaştığı ve dışlanmanın potansiyel sonuçlarının neler olabileceği, bu çalışmanın yanıt aradığı temel sorulardır. Analize konu olan bilimsel çalışmaların çoğunda sığınmacıların sosyal dışlanma ile karşılaştıkları tespit edilmiş, ancak sosyal dışlanmanın potansiyel sonuçları yeterli düzeyde ortaya konulmamıştır. Çalışmaların çoğunda sosyal uyum konusu yer alırken etnik tabakalaşma, sosyal ayrışma ve mekânsal ayrışma gibi süreçler yeterince yer bulmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Dışlanma, Sığınmacı, Etnik tabakalaşma, Sosyal ayrışma, Mekânsal ayrışma.

&

Abstract: This study examines the implicit consequences of social exclusion, based on the social exclusion problems experienced by asylum seekers. The data obtained through qualitative method and document review were analyzed with descriptive content analysis. The studies were evaluated in terms of method, purpose, sample, data collection techniques, data analysis and findings and presented in tables. This study attempts to answer the questions of how social exclusion is experienced in terms of asylum seekers; in which areas does social exclusion concentrate and what the potential consequences of social exclusion are. Most of the scientific studies analyzed have found that asylum seekers experience social exclusion, but the potential consequences of social exclusion have not been adequately evaluated. While the subject of social cohesion is included in most of the studies analyzed, processes such as ethnic stratification, social segregation and spatial segregation remains understudied.

Keywords: Social exclusion, Asylum seekers, Ethnic stratification, Social segregation, Spatial segregation.

Atıf/Cite as: Geyik Yıldırım, S. (2023). Sosyal Dışlanma ve Sığınmacılar. *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(2), 1129-1145. doi: 10.11616/asbi.1268287

İntihal-Plagiarism/Etik-Ethic: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği, araştırma ve yayın etiğine uyulduğu teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and it has been confirmed that it is plagiarism-free and complies with research and publication ethics. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/asbi/policy>

Copyright © Published by Bolu Abant İzzet Baysal University, Since 2000 – Bolu

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Selda Geyik Yıldırım, Kafkas Üniversitesi, seldagykyldirm@gmail.com.

1. Giriş

Türkiye’de sosyal dışlanmanın bilimsel literatürde inceleme konusu haline gelmesi yeni değildir. Sosyal dışlanma konusu ilgili alan yazında yoksulluk başta olmak üzere kentleşme, kırdan kente göç, gençlik ve toplumsal cinsiyet konularında incelenmiştir. Türkiye’ye yönelik Suriye kaynaklı kitlesel göçler sonrasında ise sosyal dışlanma konusu Suriyeli sığınmacılar özelinde de ele alınmaya başlamıştır. Sosyal dışlanma ve sığınmacılar konusu göçün proaktif politikalarının başlıca konularından birisidir. Bu nedenle göç konusu bugün salt iyimser bir yaklaşım tarzı ile hareket edilecek bir alan olma özelliği taşımamaktadır. Özellikle milyonlarca sayıda sığınmacının yaşam alanı olan, “uzun süreli mültecilik” durumlarının ortaya çıkmaya başladığı Türkiye ve benzer hedef ülkelerde bu süreç öncelikli ve ayrıcalıklı bir alan niteliğine sahiptir.

Sosyal dışlanma işsizlikten düşük gelir durumuna, kötü barınma ve sağlık koşullarından suç oranlarının artmasına ve aile sorunlarına kadar ilgili alanlardaki sonuçlarla tanımlanan oldukça geniş bir alanı içermektedir (Bonner, 2006:3). Dolayısıyla sosyal dışlanma kavramının özellikle sosyal ve ekonomik sorunları kapsayan geniş bir kullanım alanı söz konusudur (Sen, 2000). Bununla birlikte sosyal dışlanma bireylerin çeşitli haklara, sosyal ve ekonomik sermayeye erişimini kısıtlayan sosyal, kültürel ve kurumsal süreçlerin sonucu olarak karşımıza çıkar (Davidson ve Carr, 2010). Yoksulluk ise sosyal dışlanmanın kilit bir yönüdür (Taylor, 2004: 20) ancak tek unsuru değildir. Sosyal dışlanma marjinalleşme olarak da tanımlanabilir ve zaman içinde ekonomik, sosyal ve bir dereceye kadar siyasi yönleri kapsayacak şekilde gelişmiştir (Bhalla ve Lapeyre, 1997; Hanafi, vd.2012:35). Sosyal dışlanma konusu literatürde uzun süre yoksul bireyler üzerinden tartışılırken günümüzde bu tartışmalara sığınmacılar da eklenmiştir.

Sığınmacılar son yıllarda başta Avrupa olmak üzere dünyanın çeşitli ülkelerinde kamuoyunun odak noktası olmuş (Taylor, 2004) yakın tarihteki mülteci ve sığınmacıların sayısındaki hızlı artış ise yerelde ve küresel ölçekte giderek artan oranlarda sığınmacılara yönelik olumsuz nitelikli tutumları ortaya çıkarmıştır. Göçün ve göçmenlerin toplumlar için kültürel zenginlik ve ekonomik kalkınmanın “yabancı” işgücü olduğu gibi geleneksel savları sığınmacı artışı karşısında bir ölçüde kendi antitezlerini üretmiştir. Göç alan toplumlarda sosyal dışlanmanın yeni yüzleri ile birlikte etnik tabakalaşmanın, sosyal ve mekânsal ayrışmanın sığınmacılık halleriyle biçimlenen yeni oluşumları ortaya çıkmaya başlamıştır. Glikman ve Semyonov (2012) yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren önemli sayılarda Avrupa'ya gelmeye başlayan göçmenlerin, mültecilerin, sığınmacıların ve göçmen işçilerin yalnızca birçok Avrupa ülkesinin etnik yapısını değiştirmekle kalmadığını aynı zamanda birçok Avrupa şehrinin etnik dokusunu da dönüştürdüğünü ve şu anda Batı Avrupa'daki metropoliten merkezlerin çoğunun, belirgin şekilde ayrılmış etnik mahallelerle karakterize edildiğini vurgulamaktadırlar.

Tammaru ve arkadaşları (2016) on iki Avrupa şehrinde (Madrid, Tallinn, Londra, Stokholm, Viyana, Atina, Amsterdam, Budapeşte, Riga, Vilnius, Prag ve Oslo) 2001 yılındaki sosyoekonomik ayrışma düzeylerini 2011 yılındaki verilerle karşılaştırıp şu sonuçlara ulaşmışlardır: Sosyo-ekonomik ayrışma bu şehirlerin hemen hepsinde artmıştır. Ayrışmanın artmasının ana nedeninin ise artan eşitsizlik olduğunu ve yüksek düzeydeki ayrışmanın şehirlerin sosyal istikrarını zayıflatabileceğini savunmuşlardır. Özellikle Paris (2005), Londra (2011) ve Stockholm'deki (2013) kargaşalığın bu şehirlerde genellikle yüksek düzeyde etnik ayrışmayla birleşen yüksek yoksulluk yoğunlaşmasından ayrı görülemeyeceğini de vurgulamışlardır (Akt. Van Ham, 2016:2).

Hedef ülkeler perspektifinden sığınmacıların sosyal dışlanma deneyimleri hem sığınmacıların evrensel insan hakları bağlamında hem de hedef ülkelerin yerel topluluğunun yurttaşlık hakları bağlamında değerlendirilmesi gereken bir konu olarak, bu alandaki olası sorunların öngörülebilir kılınarak gerekli çözümlerin ivedilikle pratiğe dökülmesi gerekmektedir. Ayrıca kentlerdeki istikrarın, toplumsal gerilimlerin ve sosyal refahın da sosyal dışlanma ile yakından ilişkili olduğu ve sosyal dışlanmanın sığınmacılar özelinde ortaya çıkan sorunlarının yereldeki topluluğun sosyal dışlanma süreçlerinden farklılıklar içerdiği göz ardı edilmemelidir.

Phillimore ve Goodson (2006) Birleşik Krallık'a yeni gelen sığınmacı ve mültecilerin çeşitli niteliklere sahip olmalarına rağmen, şu anda yüksek düzeyde işsizlik yaşadıklarını ve istihdam edilenlerin

ortalamanın çok altında kazançla düşük vasıflı işlerde çalıştığını vurgulamaktadırlar. Bunun sonucunda sığınmacı ve mültecilerin deneyimlediği işsizlik ve eksik istihdamın, yaşadıkları dağılıma alanlarının onları toplumdan dışlamaya hizmet edebileceği ve bu alanlardaki genel sosyal dışlanma düzeylerinin şiddetlenebileceğini ileri sürmektedirler. Heckmann (2006) Avrupa'da göçmenler arasında azınlık oluşumunun etnik tabakalaşmaya ve etno-kültürel çatışmaya yol açtığına dair artan bir farkındalıktan söz etmektedir. Haller ve arkadaşları ise (2016) ekonomik eşitsizliğin ülke içi modellerinin etnik farklılaşmalarla yakından ilişkili olduğunu altını çizmektedirler. Neil (2008) ise sığınmacıların ve mültecilerin sosyal dışlanma ve dahil olma deneyimlerinin, yaşadıkları yerle ilgili deneyimleriyle bağlantılı olarak anlamının önemli olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Koçak ve Çetin'e göre (2022) mekânsal ayrışmalar grup içi bağlılığı güçlendirse de, bu süreç sığınmacıların etnik, dini, kültürel ve ekonomik yönden farklılaşan yeni kümelenmelerin oluşumuna neden olmaktadır. Ayrıca sığınmacıların mekânsal yoğunlaşması hem mekânsal ve hem de toplumsal ayrışmayı derinleştirme riski taşımaktadır. Savran ve Sat (2019) Altındağ'da yaşayan Suriyeli göçmenlerin mekânsal dağılımının orta ve yüksek derecedeki ayrışmanın sınırında olduğunu tespit etmişlerdir. Araştırmacılara göre etnik kentsel adacık (azınlık bir grubun yoğunlaşma alanları) oluşmuştur ancak bu tamamen dışlayıcı olmayan bir yapıdadır. Bununla birlikte "toplumdan izole bir şekilde yaşamaları, yerel nüfus ile artan gerilim, düşük ücretlerle ve güvencesiz olarak çalışma, kentsel dönüşüm sürecinin başlaması sonucu gündeme gelen zorunlu yer değişikliği gibi unsurların ise Önder- Ulubey kentsel adacığı özelindeki olumsuz durumlar" olarak araştırmacılar tarafından vurgulanmıştır.

Günümüzde sosyal dışlanma üzerine yapılan araştırmalarda "sığınmacılar" giderek daha fazla oranda incelenmeye başlamıştır. Türkiye ve benzer hedef/sığınılan ülkelerde ilerleyen zamanlarda özellikle "uzun süreli mültecilik" durumlarının artışına paralel olarak tartışma zeminleri ve süreleri giderek artacaktır. Ayrıca sosyal dışlanmanın dinamikleri yalnızca sığınmacılar özelinde değil hedef ülkeler, hedef ülkelerin yerel topluluğu, kaynak ülke ve aday hedef ülkeler açısından da çoklu nedenlerle şekillenen ve neticelenen karmaşık bir alan niteliğindedir.

Bu çalışma Türkiye'deki sığınmacılar konusunu sosyal dışlanma örneğinde/özelinde ele alan bilimsel çalışmaların betimsel içerik analizi ile çözümlenmesini içermektedir. Temel amaç, sosyal dışlanma ve sığınmacılar konusunun ilgili alan yazında yer alan çalışmalarından hareketle sosyal dışlanmanın sığınmacılar özelinde nasıl karşılık bulduğunu, sosyal dışlanmanın hangi boyutlarda yaşandığını ve sosyal dışlanma sorunsalının potansiyel sonuçlarının neler olduğunu tespit etmek ve bu incelemeler sonucunda ilgili alandaki boşlukların belirlenerek hem gelecekteki çalışmalara hem de göç politikalarına katkı sunmaktır.

2. Sosyal Dışlanma Kavramı

Sosyal dışlanma kavramı ilk olarak Fransa'da ortaya çıkmış, 1970'li yıllardaki ekonomik krizlerle birlikte tüm dünyanın dikkatini çekmeye başlamıştır (Çakır, 2002: 84). Popay'e göre (2010:295) kavram, kısmen Dünya Bankası gibi güçlü kuruluşlar tarafından benimsenmesinden dolayı dünya çapında hızla yayılmıştır (Popay, 2010:295). Ancak 1980'lere kadar, neredeyse hiç kimse sosyal dışlanmayı bir konu olarak ele almamıştır (Bak, 2018:423). Çünkü 1980'li yıllar, kapitalist üretim sürecinin yeniden yapılanma aşamasına girdiği ve sosyal problemlerin görünürlülüğünün arttığı yıllardır (Tartanoğlu, 2010:2).

Sosyal dışlanma; ekonomik, mekânsal, sosyal, kültürel ve politik olarak farklı alanlarda ortaya çıkan (Adaman ve Keyder, 2006) çok boyutlu, çok katmanlı ve dinamik bir olgudur. Bu özellikler aynı zamanda sosyal dışlanmanın temel özellikleri olarak karşılık bulmaktadır. Sosyal dışlanma topluma çeşitli biçimlerde katılamama durumlarını ve bir boyutuyla gelir yoksulluğunu da içerir (Bak, 2018:426). Ayrıca ekonominin temel sorunsal alanları, özellikle uzun süreli işsizlik gibi, sosyal dışlanma konusunda özel bir yere sahiptir. Çağdaş Avrupa'da, işsizlik ve işsizliğin olağanüstü yaygınlığı, sosyal dışlanmanın büyük ve önemli boyutta yaşanmasına aracı olan belki de en önemli unsur olmuştur (Sen, 2000:18).

“Avrupa Birliği’nde özellikle işsizlik oranlarındaki artış, artan uluslararası göç ve refah devletinin gerilemesi, sosyal dışlanma üzerindeki ilgiyi önemli ölçüde arttırmış; sosyal dışlanma, işsizlik ve istihdam politikalarıyla birlikte anılmıştır”(Sapançalı, 2005: 60). 1970’lerden itibaren neoliberal politikaların ortaya çıkardığı sosyal krizler yoksulluk, eşitsizlik ve sömürü gibi sorunların sosyal dışlanma başlığı altında irdelenmesine vesile olmuştur. Bu dönemlerde Avrupa Birliği’nde de işsizlik oranları yüksek boyutlara ulaşmış ve hükümetlerin bu soruna yönelik önlemleri yaygınlaşmıştır (Tartanoğlu,2010:6). Sapançalı’ya göre (2001:128) “neo-liberalizm gelişmiş ülkeler açısından işsizlik, düşük ücretler, nüfusun büyük kesiminin marjinalleşmesi ve sosyal dışlanma şeklinde çeşitli sonuçları ortaya çıkarmıştır”. Çünkü sosyal dışlanma, insanların çeşitli haklara, sosyal ve ekonomik sermayeye erişimini kısıtlayan sosyal, kültürel ve kurumsal süreçlerin sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır (Davidson ve Carr, 2010).

Percy-Smith (2000), sosyal dışlanmayı ekonomik (örneğin, uzun süreli işsizlik; işsiz haneler; gelir yoksulluğu), sosyal (evsizlik; suç), siyasi (siyasi hakların yokluğu, siyasi süreçlere yabancılaşma/güven eksikliği), mahalle (elverişsiz konutlar, çevresel bozulma), bireysel (eğitimde başarısızlık), mekânsal (bazı grupların belirli alanlarda yoğunlaşması/marjinalleşmesi) ve grup (yukarıdaki özelliklerin belirli gruplarda yoğunlaşması, örneğin engelliler, yaşlılar ya da etnik azınlıklar gibi) olmak üzere yedi boyutta ele alır (Akt.Bonner, 2006:3-4). Sosyal dışlanmanın bu çeşitli yönleri mekânsal bir biçimlenmeye yol açarak, yoksul mahalleleri ya da kentsel gettoları ortaya çıkarabilir (Munck, 2005: 34). Dolayısıyla sosyal dışlanmanın varlık alanları beraberinde ayrışmanın çeşitli türlerini üretebilecek ve çoğaltabilecek potansiyellere sahiptir ve bu durumlar sığınmacılar söz konusu olduğunda dışlanma süreçleri ve neticeleri hem göç alan topluluk hem de göç edenler açısından daha farklı boyutlarda yaşanmaktadır.

3. Sosyal Dışlanma ve Sığınmacılar: Dışlanmanın “Yabancı” Misafirleri

Mültecilerin ve sığınmacıların sosyal dışlanma görünüşleri yereldeki görünüşlerinin hem hacmini ve çeşitliliğini arttırmış hem de sosyal dışlanma dinamiklerini başkalaştırmış ve çoğaltmıştır. Kabeer’e göre (2000:89) sosyal dışlanma hakkında konuştuğumuzda, kaynaklara erişimi olan ve olmayanları birbirinden ayırıyoruz demektir. Söz konusu dışlanma biçimleri zorunlu nedenlerle göç eden sığınmacılar olduğunda ise birçoğunun yaşadığı görece mali ve sosyal dezavantajlar daha fazla artmakta ve belki de sığınmacıların en büyük dezavantajı sosyal dışlanma olmaktadır (Davidson ve Carr, 2010). Sosyal dışlanmanın kilit bir yönü olan yoksulluk sığınmacıların da deneyimledikleri olgulardan biri olsa da, onların durumunu dikkate almakla ilgili başka boyutlar da söz konusudur. Çünkü sığınmacıların karşılaştığı sosyal dışlanmanın bazı yönleri genellikle toplumun geri kalanı tarafından deneyimlenmez. Bunlardan bir tanesi genellikle “sınır koruması” adına ülkelerden ve o ülkenin topluluğundan fiziksel olarak dışlanma boyutudur. Sığınmacıların karşı karşıya kaldığı sosyal dışlanmanın diğer boyutları ise vatandaşlık eksikliği, dil bilmeme, ırkçılık ve ayrımcılık gibi deneyimlerdir (Taylor, 2004:20) .

“Sosyal dışlanmanın aktif ve pasif dışlama olarak ikili durumundan da söz edilmektedir. Örneğin, göçmenlere veya mültecilere siyasi statü verilmediğinde, bu aktif bir dışlamadır ve bu durum Avrupa’da², Asya’da ve başka yerlerde azınlık topluluklarının maruz kaldığı yoksunlukların çoğu için geçerlidir. Bununla birlikte, yoksunluğun kasıtlı bir dışlama girişiminin olmadığı toplumsal süreçler aracılığıyla ortaya çıkması ise pasif dışlamadır. Durgun bir ekonominin yarattığı yoksulluk ve buna bağlı olarak yoksulluğun artması bir tür pasif dışlamadır. Hem aktif hem de pasif dışlamalar³ önemlidir ancak önem dereceleri birbirinden farklıdır” (Sen, 2000:14-15).

Pek çok şehirde yasalar ve/veya kültürel normlar, günümüzde dahil olmak üzere tarihin bir döneminde bazı sosyal grupları dışlamıştır. Du Bois, 19. yüzyılın sonlarında Philadelphia’daki Siyahların şehrin

² Sen’e göre (2000:16) Avrupa’nın çoğunda, yasal olarak yerleşik göçmenler, vatandaşlık edinmedeki zorluklar ve gecikmeler nedeniyle siyasi oy kullanma hakkına sahip değiller. Bu onları sistematik bir şekilde siyasi sürecin dışında tuttuğu için bu durum aktif bir dışlamadır.

³ Aktif ve pasif dışlamalar bir yönüyle ülkelerin politik gelenekleriyle de ilişkilidir. Bhalla ve Lapeyre’ye göre (1997) sosyal dışlanma, Fransa’da devletin 'toplumun uyumunu/birliğini' korumadaki başarısızlığı olarak görülmüştür. Fransız Cumhuriyet düşüncesinden farklı olarak, Anglo-Sakson geleneği toplumsal bütünleşmeyi birey ve toplum arasındaki bir ilişkiden ziyade bireyler arasındaki özgürce seçilmiş ilişkiler açısından görür (Akt. Bhalla ve Lapeyre, 1997:414-415).

sadece birkaç mahallesinde mekânsal olarak nasıl izole edildiğini ve sistematik olarak beyaz okullardan, çoğu kamu tesisinden ve yüksek maaşlı işlerden nasıl men edildiğini anlatmıştır (Madanipour, 1998:186). Du Bois, Siyah ırkın doğuştan aşağıda kaldığına dayanan açıklamaları saf dışı bırakarak, Siyahların kaderini ve kapasitelerini anlamada toplumsal etkenlerin ne denli önemli olduğunu ortaya koymuştur (Schnapper, 2005:317). Louis Wirth, Orta ve Güney Avrupa'dan gelen göçmenlerin yirminci yüzyılın başlarında Chicago'da yaşadıkları psikolojik hasarı, mekânsal ayrışmayı ve sosyal dışlanmayı tanımlamıştır. Mike Davis ise çağdaş Los Angeles'ta yoksul insanlara, azınlıklara ve göçmenlere yönelik ayrımcılığı aktarmıştır (Akt.Madanipour, 1998:186).

Göç sonrası bir göçmenin varış ülkesinde azınlık statüsünde bulunması, yoksul olması ya da bir sığınmacının sığınma ülkesindeki belirsizlikleri gibi durumlar göç sonrası sosyal dışlanmaya ve sosyal dışlanmanın çeşitli görünümüne zemin hazırlamaktadır. Sığınmacılar özelinde sosyal dışlanma kadar önem taşıyan bir diğer konu da sosyal ayrışmadır. Sosyal ayrışma sosyal dışlanmanın bir yan ürünü olarak okunabilir ya da sosyal dışlanma sosyal ayrışma ile benzer dinamiklerin aynı anda ortaya çıkardığı iki olgu da olabilir. Neticede hangi durumun diğer bileşeni ortaya çıkardığı tartışmasından ziyade her iki durumun birer sosyal gerçeklik olarak somut örneklerinin olduğu kabulünden hareket etmek gerektir. Sosyal dışlanma ile karşı karşıya kalan gruplar izole olma hallerini sosyal ve mekânsal ayrışmalarla somutlaştırır. Dolayısıyla dışlanmanın derecesi ile ayrışmaların dereceleri de paralellik içerir. Bu da sosyal dışlanmanın mekânsal ayrışma ve dışlanmaya bakılmadan çalışamayacağı argümanını haklılaştırmaktadır (Madanipour, 1998).

“Sosyal ayrışma, sınıfsal konuma göre biçimlendiği gibi farklı etnik ve dini gruplar arasında da ortaya çıkabilir. Dolayısıyla iki farklı ayrışma türünden söz edilebilir: ilki gelir ve statüye göre diğeri ise etnisite ya da dini kimliğe göre gerçekleşen ayrışmalardır. Gelir ve statüye yani sınıfsal konuma bağlı ayrışma, eğitim ve istihdamla ilgiliyken; etnik ya da dini kökene göre ortaya çıkan ayrışma ise ayrımcılığın bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durum toplumdaki çoğunluk ile azınlık arasında yaşanabilecek farklı bir dışlama türü ile karşılık bulmaktadır” (Özgür, 2006:80). Bunun somut örneklerinden birisi de Avrupa ve Kuzey Amerika'da Cezayirli, Pakistanlı, Türk, Doğu Avrupalı, Meksikalı ve diğer gruplara karşı etnik köken, din, cinsiyet ve ulusal köken temelinde yapılan ayrımcılığın devam etmesidir (Madanipour, 1998:187),

Sosyal dışlanma, sosyal sorunların hem kaynaklık ettiği hem de sosyal sorunların hacmine göre derecelenen bir olgudur. Bu nedenle yerelin mevcut yapısal özellikleri sosyal dışlanmanın sığınmacılar özelinde nasıl karşılık bulacağına ilişkin önemli ipuçları sağlar. Örneğin, ekonomik unsurlar her dönem sosyal dışlanma üzerinde baskın bir rol oynamıştır. Ekonomik sorunlarla şekillenen yeni sosyal sorunlar ortaya çıkmış, bu süreç içerisinde bireyden hanelere ve çeşitli toplumsal gruplara kadar farklı boyutlarda ve sayıda sosyal krizler üretmiştir. Temel mesele, bu krizlere ilişkin bilimsel nitelikli öngörülerin ve temellendirilmiş verilerin dikkate alınarak olası krizlerin ortaya çıkmasını engelleyebilecek çözüm mekanizmalarını üretmektir. Çözümlerin nasıl olacağı sorusu da dışlanmanın aktörlerinin kimler olduğu ile yakından ilişkilidir. Çünkü sosyal dışlanmanın sığınmacılar özelindeki karşılığı, deneyimi ve sonuçları oldukça farklıdır.

Sosyal dışlanmanın aktörleri sığınmacılar olduğunda çözüm üretimi ulusal ve uluslararası dinamiklerle daha fazla şekillenmektedir. Örneğin Türkiye'deki Suriyeli sığınmacıların sosyal dışlanma sorunları yalnızca yerel olanaklarla çözümlenemeyecek kadar çok katmanlıdır. Sığınmacılara/mültecilere yönelik yerel entegrasyon, yeniden yerleştirme ve gönüllü geri dönüş olmak üzere üç temel çözüm bulunmaktadır. Yerel entegrasyon belli bir sayıdaki sığınmacı nüfusu için gerçekçi ve geçerli olmaktadır. Yeniden yerleştirme ve gönüllü geri dönüş süreçleri ise uluslararası işbirliğinin kuvveti ve istikrarı ölçüsünde uygulama alanı bulmakta ve sürdürülebilirlik kazanmaktadır. Gönüllü geri dönüş ise en kalıcı çözüm biçimi olarak karşılık bulmaktadır. Bu nedenle Türkiye'deki Suriyelilere yönelik bu üç çözüm yolu özellikle gönüllü geri dönüş süreci başta olmak üzere pratiğe ivedilikle geçmesi gerekmektedir. Yeniden yerleştirme konusu bu çözüme yanıt verecek uluslararası işbirliği olmaksızın uygulanabilir görünmüyor. Türkiye'de yaşayan Suriyelilerin tümünün geri döneceği fikri de uluslararası tecrübelerle

bakıldığında mümkün değildir. Bu nedenle belli bir sayıda kalıcılışacak olan sığınmacılar için de yerel entegrasyon politikaları işlevsel düzeyde uygulanmalıdır.

4. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın iki temel amacı bulunmaktadır: İlki, Türkiye'deki sığınmacıların sosyal dışlanma durumlarını doğrudan ele alan bilimsel çalışmaların incelenerek, sosyal dışlanmanın sığınmacılar özelinde nasıl karşılık bulduğu, dışlanmanın hangi alanlarda yoğunlaştığı ve dışlanmanın potansiyel sonuçlarının neler olabileceği gibi sorulara yanıt bulmaktır. İkincisi ise bu incelemeler sonucunda ilgili alandaki boşlukların tespit edilerek hem gelecekteki çalışmalara hem de göç politikalarına katkı sunmaktır.

5. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada nitel veri toplama yöntemlerinden doküman incelemesi aracılığıyla veriler toplanmış ve betimsel içerik analizi ile çözümlenmiştir. Nitel araştırmalar, insana özgü bireysel özelliklerin farklılaşan yanlarına odaklanır. Bu nedenledir ki genellemelerden ziyade derinlemesine bilginin elde edilmesini amaçlar. Büyük örneklem yerine daha küçük çalışma gruplarıyla çalışılır (Baltacı, 2019:369). İçerik analizinde evren, iletişim eylemlerinin tümünü kapsamaktadır. Bu analiz türünde evren, araştırma sorusunun kapsamındaki gazeteler, dergiler, kitaplar, makaleler, belgeler ve bunlara benzer diğer dokümanlardır (Koçak ve Arun, 2006:24). İçerik analizi yoluyla metin içerikleri (sözcükler, anlamlar, resimler, semboller, düşünceler, temalar) toplanır ve analiz edilir (Neuman, 2006:119).

Doküman incelemesi tek başına bir araştırma yöntemi olarak tercih edilebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bowen'e göre (2009) dokümanların beş özel işlevi vardır. Dokümanlar, katılımcıların içinde bulunduğu bağlam hakkında veri sağlayabilir; bazı sorular ve gözlemlenmesi gereken durumlar hakkında ipucu imkanı sunabilir; ek araştırma verileri sağlayabilir; değişim ve gelişimin izlenmesinde vesile olabilir. Son olarak da bulguların doğrulamasında ya da diğer kaynaklardan gelen kanıtların doğrulamasına katkı sunabilir (Akt. Kırıl, 2020:177).

6. Araştırmanın Örnekleme

Çalışmanın örnekleme Türkiye'deki sığınmacıların sosyal dışlanma durumlarına ilişkin yapılan tezler ve araştırma makalelerini içeren toplam 18 adet bilimsel çalışmadan oluşmaktadır. Çalışmada olasılıklı olmayan örnekleme türlerinden amaçlı örnekleme tercih edilmiştir.

Amaçlı örnekleme, olasılıklı olmayan bir örnekleme yaklaşımıdır. Bu örneklem türü çalışmanın amacına bağlı olarak bilgi açısından zengin durumların seçilerek derinlemesine araştırma yapılmasına olanak tanır (Büyüköztürk, 2018). Hangi birimlerle sınırlandırılacağına ya da hangi birimlerin seçileceğine karar veren araştırmacı araştırmanın amacına uygun olanları seçerek örneklemin çerçevesini belirler (Koçak ve Arun, 2006:26).

7. Verilerin Toplanması

Sığınmacıların sosyal dışlanma durumlarına ilişkin yapılan bilimsel çalışmaların taranma işlemleri 2023 Ocak ayı içerisinde tamamlanmıştır. Taramalarda Google Akademik ve ULAKBİM, YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanları kullanılmıştır. İlgili konular belirtilen tarih aralığında doğrudan sosyal dışlanma ve sığınmacılar özelinde taranmıştır⁴. Taramalar esnasında ulaşılabilen bütün çalışmalar örnekleme dahil edilmiştir.

⁴ Türkiye'de Suriyeli sığınmacılar konusunda literatürde çok sayıda çalışma ve bu çalışmaların bazılarında Suriyeli sığınmacıların sosyal dışlanma, sosyal ve mekânsal ayrışma gibi durumlarına ilişkin çeşitli analizler mevcuttur. Bu çalışmanın örnekleme sosyal dışlanma konusunu "doğrudan" sığınmacılar özelinde ele alan çalışmalar dahil edilmiş; ilgili konular Google Akademik ve ULAKBİM, YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanlarında "Türkçe" olarak taranmış ve incelenen "tarihlerde" açık erişimi olanlar araştırma kapsamına alınmıştır.

8. Verilerin Analizi

Çalışmanın nitel bulguları betimsel içerik analizi ile çözümlenmiştir. Betimsel içerik analizi, belirlenmiş bir konu özelinde yapılan ilgili çalışmaların ele alınıp eğilimlerinin ve araştırma sonuçlarının tanımlayıcı bir boyutta değerlendirilmesini içerir (Akt. Ültay vd., 2021:190). Bu çalışmada analize dahil edilen araştırmalar yöntem, amaçlar, örneklem, veri toplama teknikleri, veri analizleri ve bulgular açısından değerlendirilerek tablolarla sunulmuştur. Değerlendirme aşaması iki boyutta gerçekleşmiştir: ilkinde çalışmaların genel özellikleri, eğilimleri ve sonuçları; ikincisinde ise sosyal dışlanmanın sığınmacılar özelindeki örtülü sonuçları ortaya konulmuştur. Bu yolla hem çalışmalar hakkında genel bilginin edinilmesi hem de yapılacak yeni çalışmalara ilgili boşluklar hakkında katkı sunmak amaçlanmıştır.

9. Bulgular

Tablo 1: Analize Dahil Edilen Çalışmaların Listesi⁵

Ç1 STK Perspektifinden İzmir’de Göçmen ve Sığınmacılara Yönelik Ayrımcılık ve Sosyal Dışlanma: Sosyal Hizmetin Temel İlkeleri Bağlamında Bir Değerlendirme
Ç2 Sosyal Hizmet Perspektifinden Suriyeli Yaşlıların Yaşam Kalitesinin Sosyal Dışlanma ve Sosyal Sermaye Bağlamında Değerlendirilmesi
Ç3 Kadın ve Sosyal Dışlanma: Adana’daki Suriyeli Dom Kadınlar
Ç4 Türkiye’de Yaşayan Suriyelilerin Sosyal Dışlanma Bağlamında Değerlendirilmesi
Ç5 Suriyeli Mültecilerin Sosyal Dışlanma Sorunsalının “Kapsayıcı Kent” Yaklaşımıyla Değerlendirilmesi; Tarsus (Mersin) Kenti Örneği
Ç6 Mevsimlik Tarım İşçisi Olarak Çalışan Suriyeli Sığınmacıların Sosyal Dışlanma Algısı ve Yaşam Kalitesinin İncelenmesi: Isparta İli Örneği
Ç7 Suriyeli Mültecilerin Karşılaştıkları Sosyal Dışlanma ve Geliştirdikleri Direniş Taktikleri: Ankara Örneği
Ç8 Suriyeli Kadın Öğrencilerin Sosyal Dışlanma Deneyimleri: Mersin Üniversitesi Örneği
Ç9 Yaşlılık, Mültecilik ve Sosyal Dışlanma: Suriyeli Yaşlı Mültecilerin Deneyimleri
Ç10 Türkiye’de Yaşayan Suriyeli Mültecilerin Durumlarının Sosyal Dışlanma Açısından Değerlendirilmesi
Ç11 Suriyeli Mülteci Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Dışlanma ve Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğine İlişkin Görüşleri: Uşak Üniversitesi Örneği
Ç12 Zorla Yerinden Edilen Suriyeli Bireylerin Sosyal Dışlanmaya Dair Söylemleri
Ç13 Göçün Dili: Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Sosyal Kabul ve Dışlama Mekanizmalarının Söylemsel Biçimleri, Konya Örneği
Ç14 Göç ve Sosyal Dışlanma: Gaziantep ve İstanbul’da Yaşayan Suriyeli Abdal Sığınmacılar Örneği
Ç15 Sığınmacı ve Göçmen Öğrencilerde Sosyal Dışlanma Ve Çeteleşme
Ç16 Göçmen Ağırlayan Kentlerde Sosyal Dışlanma Süreci ve Etmenleri: İstanbul Tarlabaş’ındaki Geçici Koruma

⁵ Analiz edilen çalışmaların çoğunluğunun alan araştırmasının yapıldığı yerlere ilişkin bilgilendirme olduğu için araştırma yerlerine ilişkin ayrı bir tablo oluşturulmamıştır.

Altındaki Suriyelilere Yönelik Tutumlar
Ç17 Suriyeli Sığınmacı Kadınlarda Sosyal Dışlanma Algısı Üzerine Nitel Bir Çalışma
Ç18 Sosyal Dışlanma ve Göç: Mülteci İşçiler Örneği

Analiz edilen çalışmaların çoğunluğu Suriyeliler, özel grup olarak da kadınlar, yaşlılar, gençler ve işçiler üzerine yapılan incelemelerden oluşmaktadır. 2011 sonrası Suriye kaynaklı kitlesel göçler sonrası Türkiye’de yaşayan Suriyelilerin sayısı milyonlara ulaşmıştır. Dolayısıyla bu sayıdaki bir sığınmacı nüfusu göç çalışmalarında yoğun ve öncelikli bir inceleme alanı olarak incelenmeye başlamıştır.

Tablo 2: Analize Dahil Edilen Çalışmaların Yayın Yılı

Yayın Yılı	Çalışmalar	f
2022	Ç1, Ç2, Ç3, Ç4	4
2021	Ç5, Ç6, Ç7	3
2020	Ç8, Ç9	2
2019	Ç10, Ç11, Ç12, Ç13, Ç14, Ç15	6
2018	Ç16	1
2017	Ç17	1
2016	Ç18	1

Analize dahil edilen çalışmaların çoğunluğu 2019 ve sonrası tamamlanan çalışmalardan oluşmaktadır. Suriyelilerin kalıcılaşma eğilimlerinin yükselmesine paralel olarak ilerleyen zamanlarda sosyal dışlanma konusuna ilişkin çalışmaların sayısı daha fazla artış gösterecektir. Kitlesel göçlerin ilk yılları ile ilerleyen yılları arasında göç incelemeleri açısından da bir takım farklılıklar meydana gelmiştir. Bu farklılıklardan biri de inceleme nesnelere ve öznelerinin seçimidir.

Suriyelilerin ilk yıllarında sığınmacı nüfusun genel profili, sınır illerindeki ve kamplardaki yaşam koşulları ve durum tespiti, bir ölçüde de uyum konusunda “Suriyelilerin genel görünümüne ve mevcut durumlarına ilişkin” çalışmalar ortaya çıkmaya başlamış sonrasında Suriyelilerin işgücü piyasasındaki görünümü, Suriyelilere yönelik eğitim ve sağlık politikaları, Suriyeli çocukların eğitimi, Suriyelilerin medyadaki temsili, Suriyeli kadınlar, Suriyelilerin Türk ekonomisine etkileri, göç politikaları, entegrasyon ve toplumsal kabul konusu daha fazla gündeme taşınmıştır. Suriyeliler konusunda yapılan araştırmalar özellikle 2015 yılı itibariyle “genel görünüme ilişkin” çalışmalardan “özel konu başlıklarına”, başka bir ifadeyle “mevcut durumlarından mevcut sorunlarına” doğru evrilmiştir. Güvenlik, suç, sosyal dışlanma, toplumsal cinsiyet, entegrasyon sorunları, emek piyasasına yönelik tehditler, eğitim, sağlık ve diğer alanlardaki sorunlara yönelik çalışmalar ağırlık kazanmaya başlamıştır.

Tablo 3: Analize Dahil Edilen Çalışmaların Yayın Türü

Yayın Türü	Çalışmalar	f
Doktora Tezi	Ç2	1
Yüksek Lisans Tezi	Ç1, Ç3,Ç4, Ç6, Ç8, Ç10, Ç11, Ç12, Ç13, Ç14,	10
Araştırma Makalesi	Ç5, Ç7, Ç9, Ç15, Ç16, Ç17, Ç18	7

Analize dahil edilen çalışmalar bir adet doktora; on adet yüksek lisans olmak üzere 11 tanesi tez çalışması, 7 tanesi ise araştırma makalelerinden oluşmaktadır.

Tablo 4: Analize Dahil Edilen Çalışmaların Yöntemi⁶

Yöntem	Çalışmalar	f
Nitel	Ç1, Ç3, Ç7, Ç9, Ç11, Ç14, Ç16, Ç8, Ç10, Ç12, Ç13, Ç15, Ç17, Ç18	14
Nicel	Ç2, Ç6	2
Nicel ve Nitel	Ç5	1

Analize dahil edilen çalışmaların çoğu nitel yöntemleri tercih etmiştir. Derinlemesine bilginin elde edilmesinde daha etkili olan nitel yöntemler, sosyal dışlanma gibi konuların incelenmesinde araştırmacıya özgün ve detaylı bulgular sunması bakımından da avantaj sağlamaktadır. Analize dahil edilen çalışmaların üç tanesinde ise nicel yöntem tercih edilmiştir. Örneklem sayısı büyük olan bu tür çalışmalarda ise nicel yöntemin kullanılması ve analiz edilmesi daha uygun olmaktadır.

Tablo 5: Analize Dahil Edilen Çalışmaların Amaçları⁷

Amaçlar	Çalışmalar	f
STK çalışanlarının bakış açısıyla sığınmacılara yönelik sosyal dışlanma olgusunu değerlendirmek	Ç1	1
Yaşlı Suriyelilerin yaşadığı ayrımcılığı ve sosyal sermayelerinin yaşam kalitesi üzerindeki etkisini incelemek	Ç2	1
Suriyeli sığınmacı kadınların sosyal dışlanma sorunlarını, deneyimlerini ve pratiklerini tespit etmek	Ç3, Ç8, Ç17	3
Suriyeli sığınmacıların olası sosyal dışlanma sorunlarını/risklerini/taktiklerini/gerilimlerini/mekanizmaları/algısını tespit etmek	Ç4, Ç5, Ç9, Ç10, Ç14, Ç16, Ç6, Ç7, Ç12	9

⁶ Ç4 çalışması teorik niteliktedir.

⁷ Analize dahil edilen çalışmaların amaçları genel özelliklerine göre sınıflandırılmıştır.

Sığınmacı/üniversite öğrencilerinin sosyal dışlanma/toplumsal cinsiyet eşitsizliği/olası çeteleşme sorunlarını incelemek	Ç11, Ç15	2
Suriyeli sığınmacılara yönelik sosyal kabul ve sosyal dışlamaya yönelik söylemlerin analizini yapmak	Ç13	1
Iraklı mülteci işçilerinin sosyal dışlanma dinamiklerini ortaya koymak	Ç18	1

Analize dahil edilen çalışmaların çoğunun temel amacı sosyal dışlanmanın olası görünümünü, risklerini, mevcut algı ve deneyimlerini ortaya koymak; inceleme nesnesi edinilen spesifik durumlarına ilişkin bilgiler edinmektir. Söz konusu araştırmaların sosyal dışlanmaya maruz kalan aktörleri sığınmacılardan oluşmaktadır. Bu nedenle sığınmacıların sosyal dışlanma durumları yerelin görünümüne göre farklılıklar içermektedir. Çünkü sığınmacıların “bireysel (cinsiyet gibi) ve kültürel” bazı özellikleri sosyal dışlanma düzeylerini çoğaltan bazı neticeleri de ortaya çıkarmaktadır. Suriyeli kadınlar üzerine yapılan bazı çalışmalarda Türk kadınlarında Suriyeli kadınlara karşı olumsuz bakışın daha yoğun olduğu (Özüdoğru, 2018), yalnız ve dul Suriyeli kadınların ev bulma konusunda çeşitli problemler yaşadığı (Çakır ve Karabacak, 2019), Suriyeli kadınların sosyal çevre yoksunluğunu deneyimledikleri tespit edilmiştir (Kömürcü vd.,2011).

Tablo 6: Analize Dahil Edilen Çalışmaların Örneklemi

Ç1 14 STK'dan 21 kişi
Ç2 60 yaş üstü 410 Suriyeli
Ç3 21 Suriyeli Dom kadın
Ç5 150 Suriyeli mülteci ve çeşitli kurum temsilcileri
Ç6 Mevsimlik tarım işçisi olarak çalışan 140 Suriyeli
Ç7 13 Suriyeli mülteci
Ç8 20 Suriyeli kadın sığınmacı
Ç9 55 yaş ve üstü 20 Suriyeli mülteci
Ç10 30 Suriyeli mülteci
Ç11 20 Suriyeli üniversite öğrencisi
Ç12 21-57 yaş arasında, Suriyeli 10 kadın ve 2 erkek
Ç13 20 yerli, 13 Suriyeli birey
Ç14 45 Suriyeli Abdal
Ç15 16 öğrenci
Ç16 40 yerli birey

Ç17 14 Suriyeli sığınmacı kadın
Ç18 8 Iraklı mülteci işçi

Analize dahil edilen çalışmaların çoğunluğunun örnekleme Suriyelilerden oluşmaktadır. Nitel ve nicel yöntemin tercih edilme biçimlerine göre örneklemler hesaplanmıştır. Dolayısıyla analize dahil edilen çalışmalardan derinlemesine görüşme tekniğini kullananlarda küçük sayıda örneklem; anket tekniğini kullananlarda ise büyük sayıda örneklem tercih edilmiştir.

Tablo 7: Analize Dahil Edilen Çalışmaların Veri Toplama Teknikleri

Veri Toplama Teknikleri	Çalışmalar	<i>f</i>
Online derinlemesine görüşme	Ç1	1
Anket	Ç2, Ç6	2
Anket ve derinlemesine görüşme	Ç5	1
Bireysel görüşmeler ve odak grup çalışması	Ç18	1
Derinlemesine/yüz yüze görüşmeler	Ç3, Ç7, Ç8, Ç9, Ç10, Ç11, Ç12, Ç13, Ç14, Ç15, Ç16, Ç17	12

Analize dahil edilen çalışmaların çoğu veri toplama tekniği olarak yüz yüze görüşme tekniğini tercih etmiştir. Sosyal dışlanma ve benzer konuların incelenmesinde bu tür görüşme teknikleri en sık tercih edilen nitel yöntemler arasında yer almaktadır. Örneklem sayısının büyük olduğu çalışmalar da ise anket tekniği tercih edilmiştir.

Tablo 8: Analize Dahil Edilen Çalışmaların Veri Analizleri

Veri Analizleri	Çalışmalar	<i>f</i>
Betimsel ve tematik analiz	Ç1	1
IBM SPSS 26 ve SPSS Amos 25	Ç2	1
SPSS	Ç5, Ç6	2
Betimsel analiz	Ç3, Ç7, Ç8, Ç9, Ç10, Ç16, Ç17	7
Tematik analiz	Ç11, Ç14, Ç15, Ç18	4
Söylem analizi	Ç12, Ç13	2

Analize dahil edilen çalışmaların çoğu betimsel ve tematik analizi tercih etmiştir. Betimsel ve tematik analizler özellikle derinlemesine yapılan görüşmelerin sistematik olarak sunulmasında sıklıkla tercih edilen bir analiz çeşididir. Anket tekniğini kullanan çalışmalar ise yine bu teknikte sıklıkla tercih edilen SPSS programlarını kullanmışlardır.

Tablo 9: Analize Dahil Edilen Çalışmaların Temel Bulguları

Temel Bulgular	Çalışmalar	f
Sosyal mesafe, dil bariyeri, ekonomik yoksunluk, ayrımcılık ve sosyal dışlanma, hak ve hizmetlere erişim sorunları, toplumsal kabul eksikliği, olumsuz baş etme stratejilerinin kullanımı (kimliğini gizleme vb).	Ç1	1
Yoksulluk ve dil engeli ile ayrımcılık düzeyi arasında paralellik söz konusudur, artan ayrımcılık düzeyine bağlı olarak sosyal sermaye ve yaşam kalitesi düşmekte, yaşlı nüfus sosyal dışlanmadan daha fazla etkilenmektedir.	Ç2, Ç9	2
Ayrımcılık ve dışlanma durum/düzeyleri toplumsal cinsiyete göre değişmektedir.	Ç3, Ç11	2
Erkeklerde, evli olanlarda sosyal dışlanma düzeyi daha yüksektir, yaş, eğitim ve gelir düzeyi arttıkça dışlanma düzeyi artmaktadır.	Ç6	1
Ekonomik dışlanma, dil engeli, kamusal hizmetlere erişim sorunu, sosyal ve kültürel alanlarda dışlanma, sosyo-ekonomik düzey ile dışlanma arasında doğrusal orantı söz konusudur ve sosyal hizmetlere erişim sorunları mevcuttur.	Ç4, Ç5, Ç7, Ç18	4
Damgalanma ile sosyal dışlanma arasında anlamlı bir ilişkinin varlığı söz konusudur.	Ç8, Ç10, Ç17	3
Toplumsal kabul düzeyi yükseldikçe sosyal dışlanma ile karşılaşanların sayısı azalmakta, mevcut dışlanma ise daha çok ekonomik dışlanma boyutunda yaşanmaktadır. Suriyeli sığınmacıların dışlanma ve ayrımcılık ile karşılaşma oranları düşüktür, sosyal kabul düzeyleri ise yüksektir.	Ç12, Ç13	2
Suriyeli Abdal sığınmacılar "kategorik" bir dışlanma süreciyle karşı karşıya kalmaktadır.	Ç14	
Sığınmacı öğrenciler öğretmenleri tarafından ayrımcılığa maruz kalmakta, akademik başarı konusunda desteklenmemekte ve arkadaşları tarafından damgalanmaktadırlar.	Ç15	1
Suriyelilerin kentte kalış sürelerinin artışı, işgücüne ve toplumsal alana dahil olmaları ayrımcılık ve dışlanma düzeylerini arttırmaktadır.	Ç16	1

Analize dahil edilen çalışmaların çoğunda sığınmacılar özelinde sosyal dışlanmanın varlığı tespit edilmiş ve sosyal dışlanmanın önemli göstergelerinden biri olan ayrımcılık dikkat çekilen bir tema olmuştur. Kadın ya da yaşlılar özelinde yapılan çalışmalarda sosyal dışlanma düzeyinin kadınlık ve yaşlılık hallerinde daha fazla görünür olduğu vurgulanmıştır. Çalışmaların çoğunda ekonomik⁸ nedenli dışlanmanın daha baskın olduğu, dil bilmemenin dışlanma düzeyini arttırdığı, sığınmacıların sosyo-ekonomik düzeyleri ile dışlanma düzeyleri arasında paralellik olduğu, sığınmacıların damgalanma ile karşı karşıya kaldıkları sonuçlarına ulaşılmıştır. Analize dahil edilen birkaç çalışma ise sığınmacılara yönelik toplumsal kabulün dışlanmadan ve ayrımcılıktan daha fazla görünür olduğu ve az sayıda karşılaşılmış olan dışlanmanın ise daha çok ekonomik boyutta yaşandığı bulgusuna ulaşmışlardır.

Yapılan çalışmalarda kategorik dışlanma sürecine ilişkin dikkat çeken bulgular da söz konusudur. Bu dışlanma türü ne yazık ki etnik tabakalaşma, sosyal ayrışma, mekânsal ayrışma gibi sorunsal alanların hem başlangıcını oluşturan hem de bu alanları besleyen bir nitelik taşımaktadır. Ayrıca sosyal dışlanma konusu sosyal ve mekânsal ayrışma ile oldukça yakından ilişkilidir. Özellikle bu süreç sosyo-ekonomik düzey açısından alt tabakalarda olan grupların, ayrışma ve dışlama düzeylerini olumsuz yönde daha fazla etkilemektedir.

Çalışmaların çoğu sosyal dışlanmanın olası risklerinden olan sosyal uyumun sağlanamamasına/gecikmesine/engellenmesine ilişkin vurgular taşısa da etnik tabakalaşma, sosyal ve mekânsal ayrışma gibi diğer sorunsal alanlara yeterince değinilmemiştir⁹. Etnik tabakalaşma, sosyal ve mekânsal ayrışma sosyal dışlanmanın derecesine göre biçimlendiği için muhtemeldir ki sosyal dışlanma ilerleyen zamanlarda Suriyeliler özelinde daha görünür olabilir ve bu görünürlük, sığınmacıların dışlanma biçimlerine yönelik spesifik konuların araştırılmasını hızlandırabilir.

10. Sonuç

Bu çalışmanın analizine dahil edilen araştırmalardan çıkan ortak sonuç sığınmacıların sosyal dışlanma ile karşı karşıya kaldıkları ve sosyal dışlanma süreçlerinin onların sosyal uyumlarını çeşitli boyutlarda olumsuz etkilediğidir. Çalışmalarda tespit edilen sosyal dışlanmanın temel kaynakları ve dışlanmayı büyüten unsurlar ise şu şekilde sıralanabilir: sosyal mesafenin varlığı, dil engeli, kamusal hizmetlere erişim sorunu, damgalanma, ekonomik yoksunluk, ayrımcılık, toplumsal kabul ve sosyal destek eksikliği, sığınmacılık durumları, kalış süreleri, yerelin işgücüne ortak olma durumlarıdır. Dışlanmadan yaşlı nüfusun ve kadınların daha fazla etkilendikleri tespit edilmiştir. Çalışmaların bazılarında sosyal ve mekânsal ayrışma teorik çerçevede yer almış ancak araştırma bulguları açısından yeterince tartışılmamıştır. Etnik tabakalaşma konusuna ise çalışmalarda rastlanılmamıştır.

Sosyal dışlanma sığınmacıların mevcut dezavantajlarını daha fazla arttırmakta, yoksulluk deneyimlerini derinleştirmekte ve yerel topluluğa kıyasla işgücü piyasasında daha fazla emek sömürüsü ile karşılaşmaktadırlar. Ayrıca sığınmacılar göç edilen topluluğun en savunmasız grupları arasında yer almaları nedeniyle topluma entegre olamama, ayrımcılık ve ötekileştirilme gibi süreçlerin çeşitli risklerini de tecrübe etmektedirler. Bunlar ise sığınmacıların etnik tabakalaşma süreçlerini hızlandıran unsurlar arasında yer almaktadır. Toplumsal bütünleşme yokluğu yalnızca etnik tabakalaşmayı değil sosyal ve mekânsal ayrışmayı da derinleştirme riski taşır. Bu riskler de etno-kültürel çatışmalara ve sosyal gerilimlere yol açabilir. Literatürde, göç alan toplumlarda sosyal dışlanmanın etnik tabakalaşmaya neden olduğu, sosyal ve mekânsal ayrışmayı arttırdığı konusunda çeşitli çalışmalar mevcuttur. Bu konuda yapılan çalışmaların tümünde sosyal dışlanmanın sosyal uyumu engellediği, sosyal ve mekânsal ayrışmayı arttırdığı; ayrımcılığı beslediği; eşitsizliği çoğalttığı; yoksulluğun ise sosyal dışlanma yapılarını daha fazla derinleştirdiği ve bütün bunların sosyal istikrar açısından çeşitli riskler barındırdığı ortaya

⁸ Yerel halkın göçmen/sığınmacı/mültecilere yönelik "ekonomik yük" algısı, onları yereldeki işsizliğin sorumluları olarak görmeleri hemen hemen yoğun göç alan pek çok ülkede karşılaşılan durumlardan biridir. Kaya'ya göre (2007:14-15) Avrupa'da ve bir yönüyle ABD de artan yabancı karşıtlığının temelinde bu ülkelerde son yıllarda büyük bir soruna dönüşen ekonomik durgunluk ve artan işsizlik yatmaktadır.

⁹ Ç11 kodlu araştırmada Suriyeli sığınmacıların "yakın gelecekte Türkiye'deki kentlerde mekânsal ayrışmanın potansiyel öznelere olabilir" öngörüsü yer almaktadır.

konulmuştur (Madanipour, 1998; Heckmann, 2006; Phillimore ve Goodson, 2006; Van Ham, 2016; Neil, 2008; Glikman ve Semyonov, 2012).

Sığınmacıların deneyimlerine odaklanmak, onların olası sosyal dışlanma süreçlerini incelemek ve dışlanmanın potansiyel sorunlarını öngörebilmek özellikle kitlesel göçün hedef ülkelerinin proaktif göç politikaları açısından kritik bir öneme sahiptir. Kitlesel göç deneyimleri, bize hedef ülkeye göç edenlerin tümünün geri dönmediğini, aksine geri dönüş sürecinin uzamasına paralel olarak kalıcılığın güçlendiğini göstermektedir. Bu nedenle Türkiye'deki Suriyeli sığınmacıların sosyal uyum düzeyleri ve sosyal uyumlarını geciktiren/engellenen unsurlar ihmal edilemeyecek kadar hassas nitelikler taşımaktadır. Çünkü sosyal uyumun sağlanamaması sosyal dışlanmanın çoklu neticelerine zemin hazırlar. Buna yönelik en etkin çözümlerden biri ise sosyal içirme politikalarıdır.

Sosyal dışlanma, hem yerli topluluk hem de sığınmacılar özelinde, toplumsal yaşamdaki karşılığı ve düzeyi açısından ihmal edilemeyecek kadar kritiktir. Bu nedenle sığınmacılar özelinde yaşanabilecek olası sosyal dışlanma risklerini öngörmek ve buna yönelik politikaların planlanması gerekmektedir. Türkiye'deki Suriyelilerin olası etnik tabakalaşma durumları, derinleşen sosyal ve mekânsal ayrışma biçimleri ilerleyen zamanlarda sıklıkla gündeme gelebilir. Türkiye'deki Suriyelilerin en kalıcı çözüm yollarından biri olan gönüllü geri dönüş süreçleri başta olmak üzere mülteci çözümüne dair çoklu planlamalar ivedilikle uygulanmalıdır. Yeniden yerleştirme konusu ise bu çözüme yanıt verecek uluslararası işbirliği olmaksızın kısa vadede uygulanabilir görünmüyor. Türkiye'de yaşayan Suriyelilerin tümünün geri döneceği fikri de uluslararası tecrübelerle bakıldığında mümkün değildir. Bu nedenle belli bir sayıda kalıcılacak olan sığınmacılar için de yerel entegrasyon politikaları işlevsel düzeyde uygulanmalı ve bu süreç sosyal içirme politikalarıyla da desteklenmelidir.

Finansman/ Grant Support

Yazar(lar) bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

The author(s) declared that this study has received no financial support.

Çıkar Çatışması/ Conflict of Interest

Yazar(lar) çıkar çatışması bildirmemiştir.

The authors have no conflict of interest to declare.

Açık Erişim Lisansı/ Open Access License

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY NC).

Bu makale, Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY NC) ile lisanslanmıştır.

Kaynaklar

- Baltacı, A. (2019), Nitel araştırma süreci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AEÜSBED)*, 5 (2), s. 368-388.
- Bak, C. K. (2018), Definitions and Measurement of Social Exclusion— A Conceptual and Methodological Review. *Advances in Applied Sociology*, 8, s.422-443.
- Bhalla, AÇ; E Lapeyre, E. (1997) Social Exclusion: Towards an Analytical and Operational Framework, *Development and Change*, 28(3).
- Bonner, A. (2006), *Social exclusion and the way out: an individual and community response to human social dysfunction*. New Jersey: John Wiley & Sons.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç, E., Akgün, Ö., Karadeniz, Ş., Demirel, F. (2018), *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, 24. Baskı. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Çakır, E.H. Karabacak, H.(2019), *Mülteci Kadınlara Yönelik Toplumsal Cinsiyet Temelli Ayrımcılık Ve Şiddetle Mücadele*, Kadın Dayanışma Vakfı.2.Baskı.
- Davidson, G. R., Carr, S. C. (2010). Forced migration, social exclusion and poverty: Introduction. *Journal of Pacific Rim Psychology*, 4(1), 1-6.

- Haller, M., Eder, A. and Stolz, E. (2016) Ethnic Stratification and Patterns of Income Inequality around the World: A Cross-National Comparison of 123 Countries, Based on a New Index of Historic Ethnic Exploitation, *Social Indicators Research*, 128, 1047-1084.
- Hanafi, S., Chaaban, J., Seyfert J.K., (2012). Social Exclusion of Palestinian Refugees in Lebanon: Reflections on the Mechanisms that Cement their Persistent Poverty. *Refugee Survey Quarterly*, 31(1), 34-53.
- Heckmann, F. (2006). Integration and Integration Policies. Bamberg: European Forum For Migration Studies. Institute at the University of Bamberg.
- Glikman, A., Semyonov, M. (2012). Ethnic origin and residential attainment of immigrants in European countries. *City & Community*, 11(2), 198-219.
- Kaya, İ. (2007). *Müslüman Amerikalılar, Göç, Kimlik ve Entegrasyon*, Ankara: Dipnot Yayınları.
- Kıral, B. (2020), Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi, Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8(15), s.170-189.
- Koçak, H., Çetin, S. (2022) Mekânsal Yoğunlaşma ve Ayrışmanın Kentli Sığınmacıların Sosyal Uyumuna Etkisi. *İdealkent*, 13(38), 2934-2952.
- Koçak, A., Özgür, Arun (2006), İçerik analizi çalışmalarında örneklem sorunu, *Selçuk İletişim*, 4(3), s.21-28.
- Kömürcü, Y., Özsoy, R., Çobanoğlu, A. (2011). *Kadın Sığınmacılar: Uluslararası Göçün Sessiz Tanıkları*, Erol Esen, Zeliha Yazıcı (Ed.), Onlar Bizim Hemşehrimiz. Uluslararası Göç ve Hizmetlerin Kültürlerarası Açılımı, s.111-128, Ankara: Siyasal.
- Özgür, E. F. (2006). Sosyal ve Mekansal Ayrışma Çerçevesinde Yeni Konutlaşma Eğilimleri: Kapalı Siteler, İstanbul, Çekmeköy Örneği, *Planlama Dergisi*, 4, s.79-95.
- Özüdoğru B. (2018). Yalnız Yaşayan Suriyeli Kadınlar: Adana Örneği. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15): 1133-1162.
- Madanipour A (1998), Social exclusion and space, s.187-194, (Ed. Madanipour.A., G.Cars & J.Allen), *Social Exclusion in European Cities: Processes, experiences, responses*, London: Jessica Kingsley Publishers
- Munck, R. (2005), Social Exclusion: New Inequality Paradigm for the Era of Globalization? (Ed. Mary Romero and Eric Margolis), *The Blackwell Companion to Social Inequalities*, 31-49. Oxford: Blackwell.
- Neil, S. (2008). Places of Exclusion and Inclusion: Asylum Seeker and Refugee Experiences of Neighbourhoods in the UK. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 34(3), 491-510.
- Neuman, W. (2013), *Toplumsal Araştırma Yöntemleri, Nitel ve Nicel Yaklaşımlar, I.Cilt*, (Çev.Sedef Özge), 6.Basım, Ankara. Ankara.: Yayınodası, 6.Basım.
- Phillimore, J. and Goodson, L. (2006). Problem or Opportunity? Asylum Seekers, Refugees, Employment and Social Exclusion in Deprived Urban Areas. *Urban Studies*, 43(10), 1715-1736
- Popay, J. (2010), Understanding and tackling social exclusion, *Journal of Research in Nursing*, 15(4), s.295-297.
- Sapancalı, F. (2005), Avrupa Birliği'nde Sosyal Dışlanma Sorunu ve Mücadele Yöntemleri, *Çalışma ve Toplum Dergisi*, s. 51-105.
- Sapancalı, F. (2001), Yeni dünya düzeni ve küresel yoksulluk. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 3(2), 115-140.
- Savran, S., Sat, N. A. (2019). Ankara'da Suriyeli göçmenlerin yer seçimi tercihlerinin incelenmesi ve bir etnik kentsel adacık örneği olarak Önder, Ulubey, Alemdağ Mahalleleri. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 283-302.

- Schnapper, D. (2005), *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki İle İlişki*, (Çev.: Ayşegül Sönmezay), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Sen, A. (2000), *Social exclusion: Concept, application, and scrutiny*, Social Development Papers No. 1, Office of Environment and Social Development Asian Development Bank.
- Tartanoğlu, Ş. (2010), Sosyal Dışlanma: Küreselleşme Perspektifinden Bir Kavramsallaştırma Çabası, *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, 42, s. 1-13.
- Taylor, J. (2004). Refugees and social exclusion: What the literature says, *Migration Action*, vol. XXVI, 2, s.16–31.
- Ültay, E., Akyurt, H. ve Ültay, N. (2021). Sosyal bilimlerde betimsel içerik analizi, *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, 10, s.188- 201.
- Van Ham, M., Tammaru, T., de Vuijst, E. and Zwiers, M. (2016) *Spatial segregation and socio-economic mobility in European cities*, IZA Discussion Paper No. 10277, IZA: Bonn
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2013), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayınları,9. Baskı.

Ekler

Ek-1: Analize Dahil Edilen Çalışmalar

Ç1.Güldalı, O. (2022) STK Perspektifinden İzmir’de Göçmen ve Sığınmacılara Yönelik Ayrımcılık ve Sosyal Dışlanma: Sosyal Hizmetin Temel İlkeleri Bağlamında Bir Değerlendirme, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
Ç2.Sevim, K. (2022), Sosyal Hizmet Perspektifinden Suriyeli Yaşlıların Yaşam Kalitesinin Sosyal Dışlanma ve Sosyal Sermaye Bağlamında Değerlendirilmesi, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
Ç3.Yılmaz, D. (2022), Kadın ve Sosyal Dışlanma: Adana’daki Suriyeli Dom Kadınlar, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Göç Enstitüsü, Gaziantep.
Ç4.Akgün, G. (2022),Türkiye’de Yaşayan Suriyelilerin Sosyal Dışlanma Bağlamında Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
Ç5.Tos, H., Gökçe, D. (2021), Suriyeli Mültecilerin Sosyal Dışlanma Sorunsalının “Kapsayıcı Kent” Yaklaşımıyla Değerlendirilmesi; Tarsus (Mersin) Kenti Örneği, Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2(2), 110-141.
Ç6.Çelebi K. (2021), Mevsimlik Tarım İşçisi Olarak Çalışan Suriyeli Sığınmacıların Sosyal Dışlanma Algısı ve Yaşam Kalitesinin İncelenmesi: Isparta İli Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
Ç7.Diker, N. P., Karan, O. (2021), Suriyeli Mültecilerin Karşılaştıkları Sosyal Dışlanma ve Geliştirdikleri Direniş Taktikleri: Ankara Örneği, Ankara Araştırmaları Dergisi, 9(2), 281-321, Araştırma Makalesi.
Ç8.Şahin, G. (2020), Suriyeli Kadın Öğrencilerin Sosyal Dışlanma Deneyimleri: Mersin Üniversitesi Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
Ç9.Korkmaz Yaylagül, N., Aslan, M. (2020), “Yaşlılık, Mültecilik ve Sosyal Dışlanma: Suriyeli Yaşlı Mültecilerin Deneyimleri”, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 29(4), 406-422.
Ç10.Duygun, G. (2019), Türkiye’de Yaşayan Suriyeli Mültecilerin Durumlarının Sosyal Dışlanma Açısından Değerlendirilmesi, Ümraniye Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü,

İstanbul.
Ç11.Gül, M. (2019), Suriyeli Mülteci Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Dışlanma ve Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğine İlişkin Görüşleri: Uşak Üniversitesi Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Manisa.
Ç12.Yücekaya, D. (2019), Zorla Yerinden Edilen Suriyeli Bireylerin Sosyal Dışlanmaya Dair Söylemleri, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
Ç13.Gülyaşar, M. (2019), Göçün Dili: Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Sosyal Kabul ve Dışlama Mekanizmalarının Söylemsel Biçimleri, Konya Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
Ç14.Yılmaz, M. (2019), Göç ve Sosyal Dışlanma: Gaziantep ve İstanbul'da Yaşayan Suriyeli Abdal Sığınmacılar Örneği, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
Ç15.Ersoy, A. F. , Turan, N. (2019), Sığınmacı ve Göçmen Öğrencilerde Sosyal Dışlanma Ve Çeteleşme, Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi, 54(2), 828-840.
Ç16.Güngördü, F. N. (2018), Göçmen Ağırlayan Kentlerde Sosyal Dışlanma Süreci ve Etmenleri: İstanbul Tarlabası'ndaki Geçici Koruma Altındaki Suriyelilere Yönelik Tutumlar, GRID-Architecture Planning and Design Journal, 1(2), 177-198.
Ç17.Küçükşen, K. (2017), Suriyeli Sığınmacı Kadınlarda Sosyal Dışlanma Algısı Üzerine Nitel Bir Çalışma, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 5, S.2399-2413.
Ç18.Topgöl, S. (2016), Sosyal Dışlanma ve Göç: Mülteci İşçiler Örneği, Sosyoloji Dergisi, Sayı 33: 269-289.